

ELTE BTK Történelem MA I.

Bayer Árpád

Baross Gábor telep kialakulása

Dolgozatom egy nagyobb kutatás része, mely során Baross Gábor telep történetét dolgozom fel a kezdetektől 1950-ig, Budapesthez való csatolásáig. Ez az írás a telep történetének legelejével foglalkozik, a telep kialakulását és annak hátterét vizsgálja. Nagytétény és a mai XXII. kerület nem igazán keltette fel a történetírás figyelmét; általában a terület története iránt érdeklődő helyi lakosok írtak róla, előfordult, hogy nem is adták ki a munkát.¹ Az egész kerület (Budafok, Budatétény, és Nagytétény) történetéből született egy átfogó monográfia, mely elavult szemléletű, de adatgazdag.² Meglepő módon a nagytétényi kastély történetét sem dolgozta fel senki, csak kisebb tanulmányok születtek róla.

Bevezetés

Telepek történetével többen foglalkoztak már történeti szempontból is, elég csak a Wekerle-teleppel foglalkozó munkákra gondolni.³ A legtöbb teleptörténet állami vagy városi beruházásokkal foglalkozik, Baross Gábor telepet viszont egy magánvállalkozás keretében parcellázták fel, ráadásul nem is a fővárosban, hanem annak vonzáskörzetében. Magántőkéből épült telepekről keveset tudunk, tudtommal csak

1 Pl. PÁKÁNYI Ferenc, *Tétény monográfiája Baross Gábor telep és a község történetével*, kézirat, SzfvPL Kézirattár No. 1678

2 JOÓ Ernő, TÓTH Gábor, *Tétény – Promontor : Budapest XXII. kerületének története*, Bp., Budapest főváros XXII. kerületi Tanács V. B.

3 Pl. NAGY Gergely, *Kertvárosunk, a Wekerle*, Bp.–Veszprém, Magyar Képek Kft.-F. Szelényi Ház BT, 1994

Gergely Katalin foglalkozott hasonló témával.⁴ A településtörténethez való kapcsolódás nem csak Budapest kapcsán fedezhető fel. A telep Nagytétényhez tartozik, aminek közgyűlési jegyzőkönyvei alapján az is kirajzolódik előttünk, hogy hogyan próbálta a község képviselni érdekeit a telep kialakítása, vagy a villamoshálózatba való bekapcsolása témájában.

A kutatás során egy kis területre koncentrálok ugyan, de a korabeli országos folyamatokba is bepillantást nyerhetünk általa. Sok szál szorosan kapcsolódik a századforduló társadalmához. Megfigyelhetjük, hogy kik szereztek befolyást a környéken, és hogyan éltek a polgári társadalom vállalkozói. Baross Gábor telep szorosan kapcsolódik Budapesthez, az agglomeráció részének tekinthető. Az első itteni tulajdonosok jelentős része Budapesten született, sokszor csak a nyaralója volt a telepen. Ebből is látszik, hogy egy korai szuburbánizációs folyamattal állunk szemben.

A lábjegyzetekben sokszor utalok levéltári forrásokra. Nagytétény közgyűléseinek jegyzőkönyveit JK rövidítéssel jelöltem, majd a határozat száma és éve szerepel.⁵ A már említett Párkányi Ferenc tollából származó kiadatlan kötetet (*Tétény monográfiája*) a szerző nem akarta publikálni, csupán három példánya létezik.⁶ Egyet elküldtek Székesfehérvárra, a Püspöki Levéltárba,⁷ egyet a templom épülő tornyának alapkövében helyeztek el, egy példánya pedig a Baross Gábor telepi plébánián található, ezt használtam fel.

Előzmények Donát-hegyen, Budapest külvárosában a Don-kanyarban elesett áldozatok emlékére emelt kereszt tövében egy szikla áll, rajta a millennium alatt készült emléktábla hirdeti ezer éves Magyarországot és a száz éves Baross Gábor telepet. Az innen nem messze álló templom falán szintén a telep századik születésnapjára emlékeztet egy tábla 1999-ből. Ugyanebben az évben jelent meg a kerületi újságban egy riport Felkler Győzővel, akit a telep történetéről mesélt: 1899-ben határozta el Nagytétény község, hogy felparcellazza azt a területet, amin

---

4 Magántőkéből épült teleppel foglalkozik GERGELY Katalin, *Villatelep a Svábhegyen, 1911–1945 = A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére*. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2010. évi, községi konferenciájának kötete, szerk. H. NÉMETH István – SZÍVÓS Erika – TÓTH Árpád, Budapest, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, 2011, 284–296.

5 A PML a Pest Megyei Levéltárra utal, a BFL pedig Budapest Főváros Levéltárára.

6 Pelikán Imre közlése alapján.

7 Az 1993-ig ide tartozott a Baross Gábor telepi egyházközség.

Baross felépült. Libál Róza nevéhez köthető az első házak felépítése 1903-ban.⁸ Párkányi szerint „az 1900-as év volt az az év, amikor Baross Gábor telepen az élet megindult.”⁹

Az itt élők¹⁰ emlékezetében tehát a századfordulóhoz kötődik a telep alapítása, sokan Libál Róza férjének, Weisz Gyulának¹¹ a nevére is emlékeznek, sőt, Párkányi Ferenc a korbéli hírek alapján azt is megosztja velünk, hogy Weisz „– mint egy bádogosáru szaküzlet tulajdonosa – hamis csóddal szerezte meg azt a vagyont, amiből a mai Baross Gábor telep-i részt (...) megvásárolta.”¹²

Az alapítás valójában nem 1899-ben, sőt, nem is 1900-ban történt. Weisz Gyula és Libál Róza szerepe tagadhatatlan, de hosszú út vezetett a parcellázásig. A mai Baross Gábor telep Budapest XXII. kerületének része, a régi Diósárok (ma Bartók Béla út) felől a Dózsa György út (korábban Apponyi vagy Főző László út) felé nyíló utcák, valamint a számozott utcák és a Rózsakert utca alkotja. Dolgozatomban a Bartók Béla út és Dózsa György út közötti résszel nem szeretnék foglalkozni, mert ezeket később parcellázták fel, és kezdetben Stefánia-telepnek, valamint Szabó-telepnek hívták.

Ahhoz, hogy megértsük a parcellázás előtti birtokviszonyokat, egészen a XVIII. század végi Téténybe kell visszaugranunk. Ekkor a falu határa Rudnyánszky Józsefnek volt a birtoka. Ebben az időben bővítették a ma is látható nagytétényi kastélyt,¹³ a bárói család birtokainak központját és főúri rezidenciáját. Rudnyánszky József halála után özvegye, Száraz Julianna lett a birtok úrnője, aki a saját fiaival került konfliktusba: Elek, Ignác és György anyjukat „beszámíthatatlan elméjüknek”¹⁴ tüntették fel, hogy megkaphassák örökségüket. Végül királyi határozattal visszahelyezték birtokaiba az édesanyát, aki mindent igyekezett bérbe adni. A kastély egy részét például Batthyány József hercegprímás bérelte hosszú ideig, annak ellenére, hogy nem sokat tartózkodott itt. Végül 1798-ban meghalt Száraz Julianna, 1799-ben pedig

8 B. GY., Baross Gábor telep első évszázada, *Városházi híradó*, VII/1999, 6. sz. 7.

9 PÁKÁNYI Ferenc, *Tétény monográfiája...* 115.

10 Felkler Győző és Párkányi Ferenc is Baross Gábor telepen élt.

11 Gyakran „Weiss” alakban is előfordul.

12 PÁKÁNYI, *i. m.* 115.

13 Érdekes módon a kastély történetéről nagyon keveset tudunk. A kastélyban ma bútorkiállítás működik, az épület történetét egy rövid anyag ismerteti. Ezen kívül mindössze három tanulmány foglalja össze röviden a kastély történetét műemlékvédelmi szempontból: GESZTI Eszter, *A nagytétényi kastély története*, Magyar műemlékvédelem 1969-70, Bp, Akadémiai, 1972, 53-61; CSEREI Éva, FÜLEP Ferenc, *Nagytétény műemlékei*, Bp., Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1957 és BORSOS László, *A nagytétényi kastélymúzeum*, Magyar műemlékvédelem 1969-70, Bp, Akadémiai, 1972, 63-75.

14 GESZTI, *i. m.* 58.

Batthyány József is, a kastély és a hozzá tartozó birtok pedig felosztásra került. Borsos László olvasatában ez „*után hanyatlás következik. A kastély felosztása, a jelentkező szerkezeti hibák, árvíz, tűzvész, földrengés és meg nem felelő használat pusztít.*”¹⁵

Száraz Julianna három részre osztotta birtokát és a kastélyt. Az egyik harmadot Szentgyörgyi Horváth Zsigmond „*testőr, udvari tanácsos, királyi asztalnok*”¹⁶ kapta, aki Száraz Julianna ügyvédje volt. Azt mondják, hogy szabadkőművesként is tevékenykedett a budai páholyban, és a kastély egy „kápolna alakú” termében szabadkőműves kápolnát hozott létre,¹⁷ ami 1904-ben leégett. A család Ferenc Józseftől Hugonnai néven grófi rangot kapott, és e kastély falai között született Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő.

A másik két harmadot oldalági rokonok kapták: a Nedeczky és a Mondbach család. A Mondbach család harmada a XIX. században nőágon a Paccassy¹⁸ családhoz került, akikről annyit tudunk, hogy egy bizonyos Paccassy János ezredes és testvérei, Károly és József kapitányok magyar bárói címet kaptak az 1840-es évek elején.¹⁹ Ettől a családtól vette át a vagyont a francia származású Heuze Stefánia (Stephanie Heize), aki Vince-nővéreket hívott a kastélyba, és árvaházat alapított.²⁰ A Nedeczky család harmadát egy bizonyos Löwy Mór vette meg, aki a Hugonnaiakkal állt kapcsolatban: kezdetben hitelezőként, majd a Hugonnai-rész felvásárlójaként 1871-73-ban.²¹

A kastélyt és a hozzá tartozó birtokot három részre osztják a XVIII. század végén, de száz évvel később már csak két birtokos van: Löwy Mór kétharmad- és a Pacassy-örökrészt birtokló Heuze Stefánia egyharmad részben.

Baross Gábor telep szempontjából a kastélynak a továbbiakban nincs nagy jelentősége. Története annyiban érdekes, hogy a kastély urai a környék birtokosai: virilistaként Löwy Mór is tagja Nagytétény képviselőtestületének, alkalmanként részt vesz a képviselőtestület ülésin, és ha a birtokairól van szó, akkor bele is szól a község ügyeibe.

Nagytétény a századforduló idejében kedvelt kirándulóhely volt. Vonattal és hajóval is meg lehetett közelíteni Budapestről, és több

---

15 BORSOS László, *A nagytétényi kastélymúzeum...* 63-75

16 GESZTI, *i. m.* 59.

17 ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1972, 239.

18 Előfordul „Paccassi” vagy „Pacassy” alakban is.

19 ÁLDÁSY Antal, *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei*, 8, Bp., Dr. Áldásy József, 1942, 417.

20 GESZTI, *i. m.* 59.

21 GESZTI, *i. m.* 59.

vendéglő is várta az ide látogatókat: Mehrwald Mátyás éjjeli szállással is szolgált, Pencz Lipót vendéglője is itt működött, és több más „parasztkocsmá” is volt a községben.²² Nyáron a Dunafürdő szolgált szórakozási lehetőséggel, az ún. Kutjavár pedig télen-nyáron vonzotta a turistákat.²³ A község külterülete volt a Diósvölgy vagy Diósárok (a mai Bartók Béla út), ami zömmel nyaralókból és pincékből állt, valamint Kistétény (később Budatétény), ami 1873-ban levált az anyaközségről, és önálló településként folytatta életét. Kistétényben és Diósvölgyben is sok budapesti szőlőbirtokos élt.²⁴ A község saját postával, távíróval, és telefonnal rendelkezett.

Nagytétény lakossága 1880-tól (2246 fő) folyamatosan nőtt: 1900-ra 2614 lakossal, 1910-re pedig már 3914 lakossal rendelkezett. A lakosság döntő többsége (1900-ban 1720 fő) német anyanyelvű volt, a többi magyar. Zömmel a katolikus vallást követték, de a környék egyik legjelentősebb zsidó hitközségét is itt találjuk több mint 300 taggal.²⁵

A falu a szőlőtermesztésből és borkészítésből élt, kisebb részben pedig kőbányászatból: a Pallas-lexikon megemlíti, hogy „a község felett terül el a Grosse Haide név alatt ismert kietlen puszta, melyen nagy kőbányák vannak.”²⁶ Ez a két kifejezés („Grosse Haide” és „kietlen puszta”) a legtöbb Baross Gábor telepről szóló munkának²⁷ az elején megtalálható, mondhatni toposzá vált. A filoxérajárvány ellehetetlenítette a szőlőtermesztést, és ezzel párhuzamosan megindult az ipari fejlődés. Ennek egyik előfeltétele volt a gyors közlekedés a főváros felé, amit az 1909-ben megépült rendszeres villamosjárat biztosított – ez Baross Gábor telep szempontjából is fontos, így a megfelelő helyen részletesen kitérek rá.

Nagytéténynek főleg Kistéténnyel volt szoros kapcsolata, valamint a Budapest felé útba eső, a korban gyorsan fejlődő Budafokkal, ami a két világháború között városi rangot kapott, és 1899-től rendszeres villamosjáráttal rendelkezett Budapestre.

Nagytétényben praktizált orvos, aki Kistétényt és Diósdot is ellátta,²⁸ és polgári iskola is volt a településen, amit a katolikus

22 THIRRING, 1900: 263. o.

23 „A község közepén régi épület áll; (...) erről a hagyomány azt tartja, hogy Mátyás király építette a vadászfalkája számára, ezért kutjavárnak nevezik.” (REISZIG Ede, *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye községei = Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*, szerk. BOROVSZKY Samu, I., Bp., Dovin Művészeti Kft., 1990, 100.)

24 Uo. 88.

25 THIRRING, 1900: 263. o.

26 *Pallas Nagylexikon*, XV. kötet, Bp., Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1896, 373.

27 Pl. PÁKÁNYI, *Tétény monográfiája...* 114.

28 Uo. 89.

egyház tartott fenn, de rendszeresen a község anyagi segítségére szorult.²⁹ A kastély egy részében 1897-től a Heuze Stefánia által alapított Fehérkereszt Országos Lelenház Egyesület működött, mintegy hatvan gyerekekkel.³⁰ A képviselőtestület a jogi kérdések rendezéséhez mindig budapesti ügyvédet fogadott, ami alapján valószínűleg nem működött ügyvéd Nagytétényben. A község vezetése szívesen hozott volna létre csendőrőrsöt a faluban, de saját tűzoltóság vagy népkönyvtár létesítését nem tartották fontosnak.³¹ A település mellett működött katonai lövőház és lőtér, valamint 1910-től jelentős méretű sertéshizlalda is.

Az út a parcellázásig 1905. február 28-én a Pestvidéki Királyi Járásbíróság épületében árverést tartottak, az Ujvilág utca 17. szám alatt. Az árverés egy per ítéleteként hirdették meg, melyet Weisz Gyula, mint Paccassy-örökös kezdeményezett Lőwy Mór örökösei ellen. A konfliktus alapja a nagytétényi 170-es telekkönyvi betét volt, amit Lőwy és Weisz közösen birtokolt. A terület korábban „*a volt birtokközösség területe*”-ként szerepelt, feltételezhetőleg Weisz és Lőwy vásárolta fel a terület nagy részét. Lőwy Mór halála után Weisz birtokközösség felbontása céljából indított pert, amit ez az árverés zárt le. A telekkönyvi betét nagy részét Kossa Ferencné vette meg, aki aztán március 16-án eladta a területet Libál Rózának, Weisz Gyula feleségének.

Az árverésen feltűnnek az új nagytétényi birtokosok, akik a polgári társadalmat képviselik a korábbi, nemesi világgal szemben. A XVIII. században felosztott birtokokat a XX. század elejére polgárok, vállalkozók szerzik meg, akik között megtalálható a környéken jelentős birtokokkal rendelkező Lőwy család, vagy a korábban bádogosként ismert Weisz Gyula és felesége, Libál Róza. Mielőtt rátérnék a telep történetére, bemutatom a „főszereplőket”: a Lőwy családot, valamint Weisz Gyulát és feleségét, Libál Rózát.

Lőwy Mór és örökösei

Lőwy Mór izraelita vallású kereskedő, és földbirtokos volt. A nagytétényi kastéllyal foglalkozó szakirodalom úgy ír róla, mint „*gazdag virilista, a sertéshizlalda egyik főrésztvényese*.”³² Abban más adatok alapján is biztosak lehetünk, hogy gazdag és minden bizonnyal virilistaként került Nagytétény közgyűlésébe, de mivel 1903-ban meghalt, és a sertéshizlaldát csak 1910-ben hozták létre, az utóbbi állítás legfeljebb a

29 JK 1901/9

30 JOÓ Ernő, TÓTH Gábor, *Tétény – Promontor...* 206.

31 A csendőrőrsről JK 1900/2 számú, a tűzoltóságról az 1898/56 számú, a népkönyvtárról az 1900/22 számú határozattal döntöttek.

32 GESZTI, *i. m.* 59.

fiára és örökösére, Ernőre lehet igaz. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye monográfiája szerint 1874-ben³³ lesz a nagytétényi kastély tulajdonosa, más szerző szerint pedig 1871-73 között vette meg a „*már két évtizede pénzüsszegeket kölcsönző*”³⁴ Lówy Mór a Hugonnay-ág birtokában levő részt, és a Nedeczky-család részét is hozzávásárolta. A Lówy család tehát legkésőbb az 1870-es évek első felében került Nagytéténybe.³⁵

Lówy üzleti tevékenységéről Budapest Főváros Levéltára őriz közzegzői iratokat. Ezekből kiderül, hogy nem Nagytétény volt a család egyetlen birtoka. Az 1870-es évek végétől követhető a dokumentumok sora, melyek nagy része ingatlanok adásvételéről, valamint bérbeadásról szólnak. Például Soroksáron a pusztagubacsi uradalom italmérési- és mézárszék haszonvételi jogát adja bérbe Auspitz Mór, Lówy Mór és Lówy Bernát³⁶ 1878-tól a Neumann családnak, majd Zerkovitz Ignácnak és nejeinek.³⁷

A bérbeadók között szerepel Lówy Bernát: Ő mindhárom esetben más-más lakcímet jelöl meg, kétszer budapestit (Mészáros utca 6. és Soroksári utca 11.), 1881-ben pedig ócsait. Lówy Mór végrendeletéből kiderül, hogy Ócsáról származik; tehát a vezetéknév és a faluhoz való kötődés alapján Mórnak egy rokonáról lehet szó: valószínűleg fivére vagy apja, esetleg valamelyik távolabbi rokona lehet. Mórnak az Auspitz-családdal is van kapcsolata. Auspitz Pál neve egy Lówy Mór által indított perben tűnik fel,³⁸ egy másik perből³⁹ pedig az is kiderül, hogy a már említett Auspitz Mór Lówy Mária férje, tehát a nagytétényi birtokos sógora.

Lówy Mór népes családdal rendelkezett. A házassági szerződése ugyan nem került elő, de a végrendeletéből⁴⁰ kirajzolódik a Lówy család képe. Mór feleségét Jonás Jozefának hívják, egyetlen fiúgyermekük pedig Lówy Ernő, aki a tétényi birtokot öröklí. Rajta kívül még öt Lówy-lányról tudunk:⁴¹ Borbála, Emma, Melanie, Ella, és Irma.

33 REISZIG Ede, *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye községei...* 100.

34 GESZTI, *i. m.* 59.

35 A Hugonnay családdal való kapcsolatra egy utalást találtam: 1902-ben a család több tagja, köztük Hugonnay Vilma és férje, Wartha Vince, pert vesz Lówy Mórral szemben a nagytétényi 169. telekkönyvi betétbe foglalt birtokok kapcsán.

36 Előfordul Bernhardként is.

37 A szerződések jelzetei: BFL VII.175-0108-1878; BFL VII.175-1091-1880; BFL VII.175-0325-1887

38 BFL VII.2.c-I.1051-1896

39 BFL VII.2.c I.688/1880

40 BFL VII.10.d-006-1903

41 Borbála Hoffmann Sándorhoz, Emma Geszti Rezső földbirtokoshoz, Melanie Wagner Marcell magánzóhoz, Ella Dr. Kovács Ernő gyógyszerészhez, Irma pedig Margalit Alfréd hasznobérlőhöz ment hozzá.

Minden lány megházasodott, ám apjuk halálakor (1903) Irmát már „*elhalt Irma leányom*”-ként emlegeti, és helyette öt unokája javára végrendelezik. A végrendelet írásakor, 1901. október 31-én már nem csak a Lówy Irma és Margalit Alfréd házasságából született gyerekekre, hanem rajta kívül még hat unokára hagyományozott pénzt.

A Pest Megyei Levéltárban fennmaradt a hagyatékátadó végzés.⁴² A „*Budapest 1903. Január hó 31-én végrendelet hátrahagyása mellett elhalt Lówy Mór*” tetemes vagyonnal rendelkezett: 1.081.129 korona 80 fillérre becsülik ingatlanainak árát, teljes vagyonát pedig több, mint két és fél millió koronára! Az adósságok és jelzálogterhek összeírása után is 1.881.932 korona 79 fillér a vagyona, amivel szabadon végrendelezhet. A végzésben főleg Erzsébetfalván, valamint Nagytétényben, Soroksáron, Budapesten, Battán és Kistétényben fekvő birtokokra hivatkoztak.⁴³ Sajnos a végzésben hivatkozott leltár nem került elő.

A végrendeletből további információkra juthatunk a birtok nagyságára, összetételére vonatkozóan. Három, a végrendelet írásakor tulajdonában lévő ingatlant hagyományoz családjára Lówy Mór: Ernő fiára hagyja „*tétényi birtokomat minden rajta levő épületekkel és az összes hozzátartozó élő és holt gazdasági felszereléssel együtt*,” Erzsébet körút 23. és Dob utca 20. szám alatti bérházait pedig négy, még élő lánya között osztja fel. Az Erzsébetfalva határában 41 hold, Soroksár határában 11 hold és „*több apróbb parcellákban fekvő szántóföld*,” Batta határában pedig 55 hold szántóföld és 5 hold rét jövedelmét Lówy az általa alapított „*biblia alapítvány nagyobbítására*” szánja. A végrendeletből tehát látszik, hogy a végzés alapján összeállított telekkönyvi betétek alapján elhamarkodott lett volna következtetést levonni a birtokok arányáról. Egyrészt a lista valószínűleg nem volt teljes, másrészt a betétek nem egyenlő területű földeket jelölnek. A nagytétényi birtokok valószínűleg elég nagyak bizonyultak ahhoz, hogy a család igényeit kielégítő életszínvonalat fenn lehessen tartani a jövedelméből.

Tehát a nagytétényi birtokon kívül több, mint száz holddal és két pesti bérházzal rendelkezik Lówy Mór, jórészt Budapesttől délre. A fenti falvak közül ma csak Százhalombatta önálló település, Erzsébetfalva a XX., Soroksár a XXIII., Nagytétény pedig a XXII. kerület része.

A birtokon kívül pénzt is oszt végrendeletben: feleségének, Jónás Jozefinának évjáradékot, minden utódjának és számos izraelita hit-

42 PML VII. 2-c 621. doboz 23430/906

43 A felsorolásban elől lévő települések esetében több betét volt felsorolva, Battán és Kistétényben pedig csak egy-egy.

községnek (például az ócsainak és a nagytétényinek), egyesületnek pedig jelentős összegeket. Ócsán az izraeliták mellett a reformátusokra is hagyományoz pénzt cserébe szülei sírjának rendben tartásáért, Nagytétényben pedig a katolikusok kapnak kétezer koronát, hogy annak kamataiból támogassák a rászorulókat.

Mindebből látszik, hogy milyen jelentős vagyonnal rendelkezett a család. Mór halálakor Löwy Ernő lépett apja helyére családfőként és Nagytétény képviselőtestületében egyaránt. A kastélyt kibővítette terasszal és verandával, de az I. világháború okozta válság miatt elcserélte két, a Nyugati pályaudvar mögött álló házáért.⁴⁴ A Löwy-család története a XX. században fordulatot ugyan, de Baross Gábor telep történetét a továbbiakban nem érinti.⁴⁵

Weisz Gyula és Libál Róza

Weisz Gyula főleg a mai Baross Gábor telep megszerzéséért tevékenykedett, míg felesége inkább a felparcellázott telkek értékesítését vállalta magára. Valószínűleg közös megegyezéssel döntöttek a főbb kérdésekről, nem volt jelentősen dominánsabb egyik fél sem. Erre a közjegyzői okiratok alapján kirajzolódó viszonyból tudok következtetni: az első irat, amiben közösen szerepelnek a beszédes házassági szerződés 1895-ből.⁴⁶ Ebben szerepel a hozomány mértéke, amit az asszony ingóságai egészítenek ki 800 forint értékben, valamint megegyeznek, hogy minden, a házasság után szerzett vagyonuk közös lesz, és egymás kizárólagos örökösei. A közös vagyon és az egymástól való öröklés mellett a későbbi tevékenységükben mutatkozó együttműködés utal arra, hogy nem volt szigorú alá-fölé rendelés a felek között.⁴⁷ Már az első sorok is sok információt rejtnek:

Elöttem Dr Weinmann Fülöp budapesti királyi közjegyző előtt megjelentek alulírott helyen és napon a következő általam személyesen ismert ügyfelek, úgy mint Weisz Gyula bádógos mester lakik helyben Gyár utca 2 szám alatt, továbbá özvegy Kutschera Józsefné született Libál⁴⁸ Roza Amalia lakik ugyanott, és ezen ügyfelek megkötötték előttem a következő házassági szerződést...

44 GESZTI, *i. m.* 59.

45 A Löwy nevet Dánira változtatták, majd a II. világháború alatt majdnem kihalt a család. Végül Dáni Géza lett a Nagytétényi Kastélymúzeum első igazgatója.

46 BFL VII.184-0279-1895

47 Egyik hitelezőjük esetében az iratokból a nő dominanciája derül ki: Kossa Ferenc és neje közös végrendeletükben a férj az összes vagyonát feleségére hagyja, aki viszont rokonai közt osztja szét. (BFL VII.192-1061-1905)

48 Az összes más iratban és minden egyes aláírásnál Libál néven szerepel.

A szerződésből kiderül, hogy Libál Róza hozománya tízezer forintot (5000 koronát) tett ki. Összehasonlításképpen: ebben az időszakban Lőwy Mór Mária (Melanie) lányának – a kötvényeken kívül – 80 ezer forint hozományt biztosított, ami a leendő férj vagyonával egyezett meg,⁴⁹ Ella lánya pedig szintén a férj vagyonának megfelelő összeget, százezer koronát (200 ezer forint) vitt a házasságba.⁵⁰ Még egy Lőwy-lánynak, Irmának a házassági szerződése maradt meg. Ez a legkorábbi szerződés, 1879-ből származik, és 15.000 forint, azaz 7500 korona szerepel hozományként. A férj összvagyonra tízezer forintot (5000 koronát) tett ki.⁵¹ Ha a hozományokból következtetünk a házasuló felek vagyonára, akkor azt látjuk, hogy a századfordulóra Lőwy jóval gazdagabb, mint az ekkor házasuló Weisz-házaspár, akik nagyjából annyi vagyonnal rendelkezettek, mint a nagytétényi birtokos a kastély megvételekor. Ez a megállapítás az itt bemutatott adatokat alapul vevő következtetés, ami a vagyoni arányokat mutatja, de a bizonyításához további vizsgálatok lennének szükségesek.

Weisz Gyula vagyonára nem utal a házassági szerződés, csupán két adásvételi szerződés maradt meg a még az házasság előtti évből. A bádogosmester 1894-ben egy 1000 négyzetöles telket vesz Budán 4300 forintért,⁵² valamint két üzlettárral közösen beruház egy szintén fővárosi telekbe.⁵³

A házassági szerződés alapján már egy házban laknak, de sem a korokra, sem a házasság motivációira nincs utalás. Libál Róza előző férjéről, Kutchera Józsefről alig tudunk valamit. Egy irat utalhat rá: 1887-ben a Kutschera József budapesti kereskedelmi társascég főkönyvét hitelesítik közjegyző előtt,⁵⁴ de nem biztos, hogy a két név ugyanazt a személyt takarja.

A házasság után jelennek meg Weisz Gyula adásvételei között budafoki telkek is a budai és lágymányosi telkek mellett.⁵⁵ Az 1897-es év változást is hozott: ekkortól a szerződésekben Weisz Gyula mint magánzó és nem mint bádogos vagy bádogosmester szerepel. Ekkor jelennek meg újabb címek a Kisdiófa utca 15. és a Gyár utca 2. mellett, például a leggyakrabban használt, a Váci utca 70. A feleség előszere-

---

49 BFL VII.184-340-1893

50 BFL VII.184-782-1895

51 BFL VII.175-1273-1879

52 BFL VII:151-1024-1894

53 BFL VII.151-0987-1894

54 BFL VII.211-630-1887

55 A szerződések jelzetei: BFLVII.151-0742-1895; BFL VII.151-0286-1895;BFL VII.151-0288-1895; BFL VII.151-0306-1895; BFL 151.151-0492-1895; BFL VII.151-0578-1895; BFL VII.151-0597-1895; BFL VII.151-0342-1897

tettel használja a Veres Pálné utca 26. szám alatti címet, vagy a Borz utca 8.-at.

A házaspárnak nem Baross Gábor telep volt az egyetlen ingatlanügye. Nagytétényben és Kistétényben telekleadások és cserék kötődnek a nevükhöz,⁵⁶ valamint kapcsolatuk volt a Csömörpuszta Szentmihályi Árpád telep házépítő egylettel,⁵⁷ Libál pedig Rákosszentmihályhoz is kötődött.⁵⁸ Tevékenységük Nagytétényben 1902 után indul meg, ekkor szerzik meg a Paccassi-örökséget.⁵⁹

A Paccassi-örökség

1902. július 15-én Weisz Gyula felkereste Rupp Zsigmond közjegyzőt, hogy hiteles okiratot kérjen annak bizonyítására, hogy a pestvidéki királyi Járásbíróság „*báró Paccassi Jánosné utáni kizárólagos jogutódlásomat a jogerős 1902. április hó 7-én 108/5. számú végzésével elismerte és egész hagyatékát nekem át adta.*”⁶⁰ Mint írja, a vagyonra „*hitelezői (...) jogcimen egyedül is már nyolczvanezer koronát meghaladó érték erejéig kártérítési és visszkereseti jogom van.*”

Báró Paccassi Jánosné született Szentgyörgyi Horváth Anna 1892. október 23-án hunyt el, végrendelet nélkül. A vagyon a francia származású Heuze Stefánia kezébe került, aki a kastély egy részét elajándékozta a Fehér Kereszt országos lelencház és gyermekvédő egyesületnek, akik lelencházat nyitottak. Az ajándékozó végül 1900. július 3-án elhunyt, ami után majdnem pontosan két évvel érkezett a volt bádogosmester.

Mekkora területet szerzett így Weisz Gyula? Szerencsére erről is tudósítanak a pestvidéki királyi Járásbíróság fennmaradt iratai. 1902. szeptember 29-én keletkezett az a végzés,⁶¹ amiből kiderül, hogy a nemesi közbirtokossághoz⁶² tartozó földek egy része illeti az örököst. Mivel a kézzel írt, két nevezőt tartalmazó törtszám nem egyértelmű, bizonytalan lenne pontosan kiszámolni, hogy mekkora részt örökölt Weisz az amúgy igen jelentős birtokból: 821 hold 640 négyzetöl nagytétényi szőlő, 755 hold 210 négyzetöl kistétényi szőlő, valamint kavics, agyag és kőbánya volt a közbirtokosság kezében.

56 A megtalált szerződések jelzetei: PML VII.2.c 614. doboz 2145/902, 615. doboz 4999/903, 619. doboz 160/1098, és BFL VII.2.c-I.872-1902

57 BFL VII.151-0783-1899; VII.151-0004-1904

58 BFL VII.151-0262-1905

59 A századfordulón ezzel az írásmóddal szerepel.

60 BFLVII.151-608-1902

61 PML VII. 1. c, 614. doboz 20402/902

62 A közbirtokosság tagjai: Nedeczky Györgyné, Kiss Sándor, Kiss Pál, Báró Lipka Jánosné, Rovaki Anna, Koviss József örökösei, Lubáky János és neje, gróf Hugonai Kálmán és báró Pacassy Jánosné szül. Szentgyörgyi Horváth Anna.

Nem tudjuk, miért várt 1902-ig, miért nem lépett korábban az öröksége ügyében, ellenben a dokumentumból kiderül, hogy miért nem várhatott tovább az ügy. 1902. július 14-én, egy nappal a végzés kiadása előtt, Weisz Gyula húszezer korona kölcsönt vett fel a Budapesti Kölcsönös Segélyező Egylettől, aminek ő is tagja volt.⁶³ Az egylet ekkortól kezdve *„jogosítva van Heuse Stefánia hagyatékának tárgyalására mint jogutódom közvetlen belefolyni, az átruházott igényeimet közvetlenül érvényesíteni, a jelzett egyezségi tárgyalásokba belefolyni, a fent átruházott értékpapírokat és értékeket a maga részére kiutalványozni és közvetlenül felvenni. Magától értetődőleg köteles lévén a nevezett engedményes cég követelése és összes bárminemű járulékainak teljes kielégítése után ezen engedmény alapján felemelekedett értéktöbbletet az én javamra elszámolni, illetőleg is kezemhez visszaszolgáltatni.”*⁶⁴ Weisz tehát a hagyatékkal kapcsolatos ügyintézészt átadja az egyletnek, de a vagyont a húszezer korona kölcsön (és kamatai) kivételével megtartja magának.

Baross Gábor telepről készült egy térkép 1864. augusztusában.⁶⁵ A térkép nem csak az ott működő kőbányát, hanem a birtokok felosztását is ábrázolja. A területen a főbb birtokosok a gróf Hugonnay Kálmán, báró Pacassi Anna, de feltűnik a nemesi közbirtokosság⁶⁶ többi tagja is. Nem tudjuk pontosan, hogy mikor került egy kézbe a több részből álló terület, de mivel 1902-ben még a közbirtokosság kezében volt, 1905-ben pedig már Libál adja el részenként a parcellákat, a két időpont között kellett, hogy legyen egy per vagy valamilyen megállapodás, amiben felbontották a közbirtokosságot. A vizsgált időszakban volt egy per, aminek több paramétere megegyezik a mi esetünkkel, azzal a különbséggel, hogy a 1130. telekkönyvi betét helyett a 170. betétről volt szó.⁶⁷ A közbirtokosság ebben az esetben Löwy Mór örö-

---

63 A tagság a következő jelzetű iratból derül ki: PML, VII.1.c 620. doboz 2150/905

64 BFLVII.151-608-1902

65 MOL, S 156 No 0010 (Hugonnay család iratai).

66 Közbirtokosság *„akkor létezett, ha egy vagy több helységben, községben, pusztán lévő bizonyos nemesi ingatlanokra vagy haszonvételekre nézve többen közösséget tartottak fenn, illetve e javakat vagy haszonvételeket osztatlan közösségben bírták.”*

(KÁLLAY István, A nemesi közbirtokosság, *Levéltári közlemények*, 54/1983, 1-2, 101.) Ilyen közbirtokosság állhatott fenn Löwy Mór, Löwy Bernát és Auspitz Mór között is a már említett esetben, amikor közösen adták bérbe Soroksáron a pusztagubacsi uradalom italméresi- és mézárszék haszonvételi jogát. Általában úgy alakult ki közbirtokosság, hogy az örökséget nem osztották fel, hanem az örökösök közösen birtokolták. Bővebben a közbirtokosságról ld. KÁLLAY István, Nemesi közbirtokosságok iratai az Országos Levéltárban, *Levéltári szemle*, 28/1978, 2. 203-210. és KÁLLAY István, A nemesi közbirtokosság, *Levéltári közlemények*, 54/1983, 1-2, 101-147

67 Feltehetőleg a minket érdeklő pert kiszortírozták.

köseiből és az örökség megszerzése után Weisz Gyulából állt, és 1904-ben hoztak ítéletet. Mivel a minket érdeklő terület kapcsán is egy hasonló eseménysorozat játszódhatott le, ugyanazokkal a szereplőkkel, így érdemes megvizsgálni ennek a lefolyását.

A Budapesti Kölcsönös Segélyező Egylet többször segítette Weisz Gyulát kölcsönrel, például a már említett húszezer korona jelzáloggal, melynek biztosítéka a 170. betétben foglalt ingatlanok voltak. 1902-ben feltűnik egy újabb hitelező is. Kossa Ferencné született Józsa Idáról szinte semmit nem tudunk, a nagytétényi ingatlanügyein kívül csak a férjével közös végrendelet maradt fenn.⁶⁸ A végrendeletben először a férjé a szó: *„összes bármi néven nevezendő és bárhol található ingó avagy ingatlan vagyonom kizárólagos örökösévé kinevezem kedves nőmet, született Józsa Idát.”* – fejt ki röviden. A következő rész ennél jóval terjedelmesebb: Józsa Ida vagyonát testvéreire, Rózára, Rezsőre és a kiskorú Zoltánra hagyományozza, a férj csupán haszonélvezeti jogot és az ingóságokat kapja. Ebből valószínűsíthető, hogy nincs gyermekük, hiszen különben hagytak volna rá valamit. Érdekes, hogy a férj – a nejevel ellentétben – nem osztja fel a vagyonát, másrésről pedig megelégszik a haszonélvezeti joggal. Ez utalhat arra is, hogy nem tudott alkalmasabb örökösöt találni feleségénél, de jelezheti a nő dominanciáját is. Ez utóbbit támasztja alá, hogy – bár csak a nagytétényi jelzálog- és telekügyleteket ismerjük – a férj neve csak egy alkalommal merül fel!

Kossa Ferencné 1902 novemberében ötvenezer koronát kölcsönöz Weisz Gyulának, melyre biztosítéku a nagytétényi 170. és a kistétényi 27. számú telekkönyvi betétekben lévő ingatlanokat jelöli meg.⁶⁹ A Baross Gábor telepen 1905-ben eladott ingatlanokat is jelzálog terheleli, amit Libál decemberben fizet vissza Kossánénak.

Miután Weisz megszerezte a Paccassi-örökséget, telekkönyveztetni akarta a Duna parton lévő vontató utat, ami ellen két törvényre és *„emberemlékezet óta fennálló szokás”*-ra hivatkozva Nagytétény község óvást emelt.⁷⁰ Ekkor jelenik meg a nagytétényi képviselőtestületi jegyzőkönyvben először Weisz Gyula neve, és ekkortól van bizonyítottan kapcsolat a képviselőtestület és a bádogos-vállalkozó között.

A következő évben Weisz keresetet adott be a község ellen, hogy a leégett korcsma köveit elszállíthassa. A korcsma a 170-es telekkönyvi betét A. I. 2. 3. és 43. sorában állt, és részben Lőwy Mór (ekkor már

68 BFLVII.192-1061-1905

69 PML VII.1.c.616-1402-1902 = BFL VII.186-1402-1902

70 JK 98/1902

Lőwy Mór örökösei), részben Weisz Gyula birtokolta a területet. Halála előtt, 1902-ben Lőwy a maga részét a községnek ajándékozta.⁷¹ A község birtokában volt tehát a terület – és a rajta lévő építőanyag – egy része. Weisz részét a község végül 4000 koronaért sikeresen megvásárolta a telket.⁷²

A per célja a birtokközösség felbontása volt, kezdeményezője Weisz Gyula. A nagytétényi 170. telekkönyvi betét esetében Lőwy Mór halálakor összesen két birtokos volt: 62%-ban (törtékben kifejezve: 18715/30240 részben) Weisz Gyula, mint Paccassy-örökös, a maradék 38% (11525/30240) részt pedig Lőwy Mór.

A telekkönyvi betétről megmaradt egy adóbizonyítvány,⁷³ amit Nagytétény község elöljárósága állított ki. Ebből kiderül, hogy a kérdéses A I 1-45. sorszámú ingatlanon két ház (1. és 42. sorszám alatt), két üres házhely (44-45. sorszám alatt), egy leégett ház (a volt korcsmaépület), és a hozzátartozó udvar (2. 3. és 43. sorszám alatt) áll. Ezen kívül a terület „kopárság”, szántó vagy legelő megnevezést kapott.

Lőwy Mór halála után a terület azon részét, ami rá esett felosztotta örökösei között. A perben a felperes Weisz Gyula volt, és Lőwy Mór összes örököse ellen pereskedett.⁷⁴ A keresetet 1904. április 30-án nyújtotta be, és 1904. október 1-én hoztak ítéletet,⁷⁵ mely így hangzott:

A kir. Törvényszék felperes keresetének helyet ad, a Nagy-Tétény 170. sz. telekkvi. Betétben AI 1. 4-42. 44. 45. sorsz. alatt felvett ingatlanokra nézve felperes és néhai Lőwy Mór telekkönyvi tulajdonosok között fennálló vagyonszövetséget megszünteti és alpereseket annak tūrésére kötelezi, hogy a fenti ingatlanok jelen ítélet alapján annak jogerőre emelkedése után bármely érdekelt fél részéről közvetlenül a telekkönyvi hatóságnál előterjesztendő kérelem folytán a keresethez B, alatt csatolt feltételek értelmében végrehajtási árverés joghatályával

---

71 JK 80/1902

72 JK 58/1903 A leégett korcsma helyére új községházát tervezett az elöljáróság, aminek a munkálatai meg is indultak: a jegyző felszólalásában jelezte, hogy reméli, hogy „még a jövő év folyamán a községház felépíthető és használatba vehető lesz.” (JK 79/1904)

73 PML VII.1.c-0048-1904

74 Az alperesek név szerint felsorolva az ítélet szövegéből: „özv. Lőwy Mórné szül. Jonás Jozefa magánzó Hoffmann Sándorné szül. Lőwy Borbála, Geszti Rezsőné szül. Lőwy Emma, földbirtokos neje, Wagner Marcellné szül. Lőwy Melanie magánzó, Dr. Kovács Ernőné szül. Lőwy Ella gyógyszerész neje, Behr Oszkárné szül. Margalét Tilda magánzó budapesti lakosok, Margalét Alfréd földbirtokos Toldi-pusztai lakos mint kiskorú Margalét Jenő, Andor, Ödön és Jolán törvényes képviselője, Dr. Willmann Mór budapesti ügyvéd által képviselt Lőwy Ernő földbirtokos nagytétényi lakos, Dr. Fiseher Gyula budapesti ügyvéd néh. Lőwy Mór ismeretlen örökösei részére kirendelt ügygondnok, végül nem védekezett magyar földhitelezés bej. budapesti cég.”

75 PML VII.1.c-1730-1904

bírói árverés alá vonassanak és a befolyandó vételár a jelzálogot hitelezők érdekének értelmében a tulajdonos társak között tulajdonjoguk arányában felosztassék.

A birtokot tehát bírói árverésen értékesítik, és a bevételeket elosztják a volt birtokosok között. Ezáltal a birtokviszonyok egyértelművé, átláthatóvá válnak, megszűnik a közbirtokossággal járó nehézkes ügyintézés. 1904. november 23-án közzé is tették az árverési feltételeket, melynek alapja a már említett adóbizonyítvány volt, amit a község készített Weisz Gyula kérelmére, még a kereset beadása előtt nyolc nappal.

Az árverésen öt részletben értékesítették a területet. A házakat (1. és 42. sorszám) és a házhelyeket (44. és 45. sorszám) külön árverezték el, a megmaradt, épület nélküli területeket pedig egyben. A vevőknek az ingatlanok kikiáltási árának (becsértékének) 20%-át kellett letenniük, a hátralékot („*bánatpénzt*”) pedig 5% kamattal egy héten belül megfizeti. Az árverés napjától számítva az ingatlan után a vevő adózik, de csak a teljes ár kifizetése után írják át nevére újdonsült tulajdonát.

Nagytétény előjárósága is tudott az árverésről, és a január 28-i közgyűlésen a jegyző megjegyezte, hogy az 1. sorban található ingatlant érdemes lenne megvenni, de ekkor még nem tett javaslatot, csak előre jelezte, hogy az ügyben majd dönteni kell.⁷⁶ A következő közgyűlésen,⁷⁷ egy nappal a meghirdetett árverés előtt azonban már fel sem merül az 1. sorszámú telek, csak a 44., „*jelenleg utcát képező*” és 45. sorszámú telek, amit csak akkor vennék meg, ha a szomszédos háztulajdonosok nem akarnák megvenni. A községi bíró, Schvananer János vesz majd részt az árverésen a község nevében.

Az árverés

Először az 1. sorban fekvő ház és udvar került kalapács alá, amit Szappa András, nagytétényi háztulajdonos vett meg. Az árverés után írásbeli meghatalmazást ad be, melyből kiderül, hogy felesége, Wusztinger Eleonóra javára vette meg a területet.

Az AI 4-41. sorszámú ingatlanokat (feltehetően ez volt a legnagyobb terület) Kossa Ferenc, Weisz hitelezőjének a férje vásárolhatta fel. Lówy Ernő is részt vesz az árverésen, és egy ház kerül a birtokába, a 44. sorszám alatt álló házhelyet pedig Schvananer János, a nagytétényi bíró veszi meg 187 koronáért. A bíró, szándékával ellentétben, nem a község részére, hanem saját magának vette meg az ingatlant, mert – ahogy az első licitnél Szappa András és neje időben bemutatta

---

76 JK 4/1905
77 JK 18/1905

a meghatalmazást – Schvananer csak szóban jelezte, hogy a községet képviseli, így a Törvényszék az ő nevére íratta át az ingatlant, ami a közgyűlésben is kisebb bonyodalmat okozott. A 45. házhelyet végül a szomszédos terület tulajdonosa, özv. Pentz Györgyé magánzónó veszi meg 243 koronáért.

Ezzel lényegében le is zárul a per. A bevételt megfelelő arányban elosztják Weisz Gyula és a Lőwy-örökösök között, és mindenki, aki az ügyön dolgozott, megkapja a fizetését. Ezek után egy terület mégis gazdát cserél, méghozzá a 4-41. sorszámot viselő ingatlan. Az eddig a háttérben megbújó feleség, Libál Róza megveszi ezt a területet 1905. március 16-án Kossa Ferencről. A vételár hétezer korona, pontosan annyi, amennyiért az árverésen eladták. Kossának azért érthette meg az üzlet, mert a terület jelzálog alá volt vonva 50 ezer korona értékben, méghozzá nem másnak, mint Kossa Ferencné Józsa Idának. Ezen kívül, természetesen, rengeteg más oka húzódnak meg az adásvételi mögött: szóbeli megállapodások, más területen elért nyereségek.

Így zárult a 170. betét ügye, de térjünk vissza a Weisz Gyula és Libál Róza tulajdonába kerülő 1130. telekkönyvi betétéhez!

„Grosse Haide”-ből Baross Gábor telep

1905-ből és 1906-ból több Libálhoz kötődő szerződés maradt fenn: a pestvidéki Királyi Járásbíróság mint telekkönyvi hatóság iratai között találhatunk jelzálog törlési engedélyeket, adásvevési szerződéseket, felosztási kérelmeket. Az események kulcsfigurája Libál Róza: a felparcellázott Baross Gábor telepen eladja a telkeket, visszafizeti a jelzálogot Kossa Ferencnének vagy a Segélyező Egyletnek, és a helyi hatósággal egyeztetni a terület rendezését. A hitelfelvételekből úgy tűnik, hogy a házaspár nem tudta önerőből fedezni a vállalkozás költségeit, így hitelt vettek fel, ami feltehetőleg az eladásokból vissza is térült. A telekkönyvek tanúsága szerint Kossa Ferencné már 1905. decemberében, a Segélyező Egylet 1907-ben törölte a jelzálogot.

Összesen 700 darab, 300 négyzetöles parcellára osztották a területet,⁷⁸ és parcellánként értékesítették. 1905. október 21-én már ezt írja a nagytétényi közgyűlési jegyzőkönyv:

Weiss Gyula b(uda)pesti lakos mint a volt itteni közbirtokosság ingatlanainak az általa Baross Gábor telepnek elnevezett ingatlanoknak tulajdonosa szóbelileg kérte az ezen ingatlanok és egyéb községi magántulajdonosok (...) földjei között lévő régebben marhahajtó út-ként szerepelt útnak a kijelölését, illetve ezen út mellett mindkét oldalán lévő felárkolását kijelentvén, hogy ezen út mellett mindkét

oldalán az ő saját költségén fog fákat ültetni s egyszersmind később a telep fejlődéséhez képest az utat is ki fogja építtetni.⁷⁹

Ez az első, általam ismert írásos említése Baross Gábor telepnek. Az eddig feldolgozott közel száz telekkönyv bizonyítja, hogy az első adásvételik mind ez után íródtak.

Baross Gábor telepről így ír a Budapest Lexikon: „*Budatétényben (sic!) a Tétény-fennsík Duna felőli oldalán az 1900-as évektől kialakult családi házas, kertes település.*”⁸⁰ A nyilvánvaló tévedés mellett, tudniillik hogy a telep Budatétényhez tartozna, a szűkszavú lexikoncikk utal egy fontos momentumra: a telep nem úgy néz ki, mint a Wekerle telep, hanem külsőre inkább a Bírák és ügyészek telepére hasonlít:⁸¹ nem egy láthatóan tervszerűen beépített, hasonló stílusú házakat felvonultató területről van szó. Vannak ugyan mintaházak, de a telep arculatát a változatosság határozza meg. Libál Rózától zömmel házhe-lyeket lehetett venni, ahol az újdonsült vásárló építtetett, így a házak külsejéből következtetéseket vonhatunk le az építtetőre.

Baross Gábor telep a vasúti pályától a dombra felfutó Dózsa György út (korábban Apponyi út vagy Főző László út) egyik oldalán helyezkedik el. A római számmal jelzett utcák számozása a domb aljából indul, és egészen a XV. utcáig fut fel. A XI. utcától a XV. utcáig metszi az utcákat a Dózsa György úttal párhuzamos XVI. utca. Az utóbbi száz évben teljesen összenőtt a körülötte lévő településekkel, a most ismertetett terület az 1905-ben felparcellázott részeket takarja.

A Dózsa György út Barossal szemközti oldalán kavicsbányák voltak, valamint a nyáron fürdésre is alkalmas, a harmincas években kiszáradt Stefánia tó.⁸² A II-tól az V. utcáig szőlőföld állt, és a környéken volt a községi dögtemető is. A bányák túlsó oldalán a mai Bartók Béla út környékét hívták Diósvölgynek, ami Nagytétényhez tartozó kedvelt pincetelep és nyaralóhely volt.⁸³ A telep alsó részén épült, villaszere-ű, déli fekvésű házakba vízvezetéket vezettek.⁸⁴

A telep a nevét Baross Gáborról kapta, aki Párkányi szerint a „*az akkori idők egyik legnépszerűbb magyarja*”⁸⁵ volt. A névadásban a hagyomány szerint nagy szerepe volt annak, hogy „*a még felosztatlan*

79 JK 84/1905

80 *Budapest Lexikon*, BERCZ László, szerk. Bp., Akadémiai, 1973, 89.

81 GERGELY Katalin, *Villatelep a Svábhegyen...* 284–296.

82 PÁRKÁNYI, i. m. 114.

83 *Budafok-Tétény millenniumi album*, szerk. GARBÓCI László, KANYÓ Ferenc, SZÁRAY Miklós, Budapest, XXII. kerületi Önkormányzat, 2002, 94.

84 JOÓ Ernő, TÓTH Gábor, *Tétény – Promontor...* 255.

85 PÁRKÁNYI, i. m. 115.

területekre főként vasúti dolgozók telepedtek le,⁸⁶ akik munkájukból kifolyólag nagy tisztelői voltak a Vasminiszternek, és ők nevezték el róla az új területet. Ezt a gondolatot a helyi hagyományon kívül nem támasztja alá semmi, az egyetlen, a telep névadására utaló adatot már idéztem egyszer: „Weiss Gyula (...) az általa Baross Gábor telepnek elnevezett ingatlanoknak tulajdonosa...”⁸⁷ E szerint tehát Weisz nevezte el a telepet Baross Gáborról, de azt nem tudjuk, hogy valamilyen külső körülmény, vagy személyes tisztelet állhatott-e a döntés mögött.

Weisz kérelmét a képviselők végül elfogadták, bár felmerült, hogy „Weiss Gyula a Baross Gábor telep vállalattal esetleg igen nagy vagyont fog szerezni.” A feltevés igaznak bizonyulhatott. Érdeemes feltenni a kérdést: miért volt sikeres a vállalkozás? Mi alapján gondolhatta azt Weisz Gyula és felesége, hogy ennek a területnek a felparcellázása és eladása sikeres lesz?

Kitekintés: Baross Gábor telep és Budapest

Véleményem szerint két fontos eleme volt Baross Gábor telep sikerének. Az egyik a korabeli társadalom, településszerkezet változásaiban keresendő: a városok, főleg Budapest az egész országból vonzotta a népességet, amiből a főváros környéki települések is hasznot húztak. A másik, a sikert előremozdító tényező a közlekedés fejlődése. A Nagytétényből Budapestre való bejutás 1899-től gyorsabb lett a budafoki villamos vonal átadása miatt. Ez még nem biztos, hogy elegendő lett volna. A reményt az adta, hogy ekkor már tervbe volt véve a vonal meghosszabbítása Nagytétényig, ám ez a fejlesztés csak 1909-ben valósult meg.

Szuburbanizáció

Magyarországon a századforduló idejében a kis települések, falvak voltak dominánsak: a népességnek csupán 18,1%-a élt városokban,⁸⁸ amik közül Budapest emelkedett ki. A falu és a város viszonya a hagyományos munkamegosztáson alapult: a város olyan szolgáltatásokat nyújtott, amiket a falvak nem voltak képesek ellátni, a falvak pedig mezőgazdasági termékekkel látták el a városokat. Korszakunkban a falvak egy részébe funkcióváltás ment végbe: a Balaton mellett kiala-

---

86 B. GY., *Baross Gábor telep első évszázada...* 7.

87 JK 84/1905

88 Beluszky Pál szerint ennél több ember, a népesség 23,5%-a élt városi funkcióval bíró településen. (CSANÁDI Gábor, CSIZMADY Adrienne, KŐSZEGHY Lea, TOMAY Kyra, *Társadalom – tér – szerkezet*, Bp., ELTE TÁTK Városi és Regionális Kutatások Központja, 2009, 128.)

kultak üdülőfaluk, a jelentős nagyvárosok környékén pedig az agglomeráció volt kialakulóban.

Budapest sok tekintetben kiemelkedett a városok közül is. Már a kortársak is azzal vádolták, hogy elszívja a népességet a többi város elől, amit az is mutat, hogy az egész országból érkeztek a bevándorlók.⁸⁹ A főváros „*az egyetlen kifejlett polgári társadalmú település volt az országban,*”⁹⁰ bár a rendi formák sem tűntek el teljesen. Az 1890-ben alig félmillió város húsz év alatt majdnem megduplázta a népességét. A népességnövekedés az utolsó nagy kolerajárvány és a városegysítés után felerősödött, és csak a XX. század elején kezdett alábbhagyni. Az agglomerációban ugyanez az emelkedés „*némileg késleltetett ütemezéssel, de sokkal radikálisabban*”⁹¹ ment végbe.

A növekedés – többek közt – a lakáshelyzet romlásához vezetett. A lakáspiacon a magas keresletet nem elégítették ki a magánépítkezések, így állami, fővárosi pénzből is lakásépítési programok indultak meg.⁹² A magánvállalkozók főleg a módosabb, fizetőképes polgári rétegeknek építettek lakásokat, az állam és a város viszont kötelességének érezte a szegényebb rétegeknek a felkarolását, így közpénzekből általában kisebb alapterületű lakások épültek. Ezek a szociális jellegű lakásépítések főleg a fővárosra korlátozódtak, az agglomerációban nincsenek adatok nagyobb állami építkezésekre.⁹³

Baross Gábor telep benépesülését két tényező erősítette: az urbanizáció illetve az ekkor már megfigyelhető szuburbanizáció. Mind a kettő szerves része az agglomerálódásnak.⁹⁴ Az agglomerálódás és a szuburbanizáció elsősorban XX. századi jelenség, de már a XIX. század végén megindult, bár ekkor még főleg a vagyonosabb réteg költözött ki a városból. A városi zsúfoltság megoldására már a századfor-

89 GYÁNI Gábor – KÖVÉR György, *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Bp., Osiris, 2003, 63.

90 CSANÁDI et alii, *i. m.* 121.

91 GYÁNI-KÖVÉR *i. m.* 63.

92 A Gyáli úti telep például a fővárosi Bárczy-program keretében épült, (CSANÁDI et alii, 2009: 133. o.) de meg kell említenünk az állami beruházásként épülő Wekerle-telepet is.

93 CSANÁDI et alii *i. m.* ,152. o.

94 „*A városba áramló tömegek különféle okok miatt (lakáslehetőség hiánya, elégtelensége, megfizethetlensége, a városon kívüli letelepedés bizonyos előnyei, adminisztratív korlátok) megrekedtek a város határain kívül, feltorlódtak a városkörnyéki településeken, mások éppen a városból költöztek ki a városkörnyék településeire (olcsóbb lakás- és életvitel lehetőség, vidékies környezet kellemessége), egyes funkciók kitelepültek a város környékére, új, a város közelségével összefüggő funkciók alakulnak ki. A népességi és gazdasági koncentráció kiterjed a városkörnyék településére, bonyorult kölcsönhatásrendszer alakul ki, mely átlépi a város közigazgatási határait.*” (CSANÁDI et alii, *i. m.* 195.)

duló után felmerült a családi házas kertvárosok létesítésének a terve Ebenezer Howard jóvoltából,⁹⁵ de műve hatását csak a II. világháború után fejtette ki. Nem tudjuk, hogy Weisz Gyula ismerte-e ezt az elgondolást, de lényegében ennek a megvalósítását látjuk esetünkben is. A kiköltözésben H. J. Gans szerint a társadalmi csoporthoz tartozás és az életciklus játszott nagy szerepet: főleg aktív korú, gyerekes szülők és idősebb, nyugdíj előtti házaspárok költöznek ki a városokból. Az agglomeráció fejlődése Budapest esetében főleg 1920 után vett lendületet, amit elősegített a növekvő középosztály, vagy a közlekedés fejlődése.

Nagy segítségemre volt a *Társadalom – tér – szerkezet* című kötet, amit az ELTE – TÁTK Társadalmi és Regionális Kutatások Központja adott ki. Ebben a szuburbanizáció okait két faktorra bontják: húzó- (pull) és tasztító- (push) faktorokra.

Pull-faktorok (húzó)

Jó levegő, tiszta környezet, természetközeli(bb) életmód

Csendesebb lakókörnyezet, kisebb zsúfoltság

Családi házas életforma

Divatos lakónegyed

Push-faktorok (tasztító)

Városközpont elégedetlen köztisztasága, zaj bűz, vagy autóforgalom

Városközpont elégtelen közbiztonsága

Zsúfoltság

Jellemzően nem családházias lakóforma

Kedvezőtlen társadalmi összetétel⁹⁶

Bár ezek a faktorok későbbi kutatásokon alapulnak, mint Baross Gábor telep kialakulása, az autóforgalom említésének kivételével minden tényező megfelel a századforduló körülményeinek is. Az itt felsoroltakon kívül a kiköltözésnek lehet gazdasági vagy rekreációs oka is.

A kötet korszakokra bontja a szuburbanizációt. A számunkra érdekes első korszak a békebeli szuburbanizáció nevet kapta, és a II. világháború kitöréséig tart. Hasonló státuszú népességről és hasonló kiköltözési irányokról volt szó, mint a rendszerváltás utáni időszak-

95 Ebenezer Howard: *Garden Cities of Tomorrow* (1902) Idézi: THIRRING Gusztáv, *Budapest környéke: Gyakorlati kalauz kirándulók, turisták, és a természet kedvelői számára*, Bp., Magyar Turista-Egyesület Budapesti Osztálya, 1900, 404.

96 CSANÁDI et alii, *i. m.* 196.

ban, de kisebb számú lakosságról. A kiköltözőket nyaralókra és ingázókra oszthatjuk fel.⁹⁷

A nyaralók főleg értelmiségiek, akik a városban élnek, és csak pihenés céljából tartanak fenn egy házat. Gyakran előfordul, hogy az év nagy részében gazdátlanul álló házat helyiekkel tartatják fenn, így bevételi forrást teremtve. Sokszor a nyaraló tulajdonosa úgy dönt, hogy kiköltözik, és így az ideiglenes szállásból állandó lakás válik. Tipikus nyaraló terület volt Budatétény, vagy a Nagytétény melletti Diósárok. Az ingázó állandó lakása a városon kívül van, de a munkája még a városhoz köti őt. Főleg ipari munkások ingáztak, de gyakran előfordult értelmiségiekkel is. A Nagytétényben élők közül is sokan ingáztak Budapestre, amit bizonyít a helyi érdekű vasút nagy forgalma.

A békebeli szuburbanizáció a települések területének és népességének növekedését hozta magával. Előnyben részesültek a jó közlekedéssel, vagy valamilyen természeti szépséggel bíró községek. A kiköltözők lassan beolvadtak a helyi közösségbe, igazi „öslakosokká” váltak. 1905-ből megmaradt 36 adásvételi szerződés közül 27 esetben (75%) budapesti lakos vette meg a telket, valamint 4 nagytétényi, két kossuthfalvi, és egy-egy érdi, budafoki, albertfalvai esettel találkoztam.⁹⁸ Mint látjuk, a kezdeti időszakban túlnyomó többségben voltak a budapestiek, és az, hogy nem csak nyaralóként, hanem állandó lakóként érkeztek a telepre, jól látszik abból, hogy 1909-ben megalakult a Polgári Kör. A budapestiek nagyszámú kiköltözése egyértelműen mutatja, hogy a főváros fejlődése a századfordulóra a koncentráció szakaszát elhagyta, és a városbővítés idejét éli. Ebben a szakaszban „a nagyváros (...) terjeszkedni kezd a peremi területek felé. Ebben nagy szerepet játszik a lakosság kiköltözése a belső városrészekből a peremterületekre.”⁹⁹

Közlekedés – HÉV-vel Nagytéténybe

„A (szuburbanizációs) folyamat felgyorsulásának egyik segítője tehát a közlekedés fejlődése volt.”¹⁰⁰ A Budapest és agglomerációja közötti közlekedésben kezdetben a lóvasút volt a meghatározó: 1886-ban nyílt az első járat Újpestre, majd egyre több irányból lehetett ezzel a járművel megközelíteni a fővárost.¹⁰¹ Később külön társaság alakult a helyi

---

97 Uo. 197.

98 PML VII. 1-c. 620. doboz

99 CSÉFALVAY Zoltán, *A modern társadalomföldrajz kézikönyve*, Bp., IKVA, 1994, 201.

100 Uo. 196.

101 VÁRNAGY Zoltán, *Közlekedés*, Bp., Városháza, 1994, 6.

érdekű vasutak létrehozására, mely a lóvasutak helyett és azok folytatásában építkezett,¹⁰² és lassan kiszorította azt.

Az első HÉV járat 1887-ben indult a Közvágóhíd és Soroksár között, majd a következő évben átadták a Kerepesi úttól Cinkotáig, valamint a Filatori gáttól Szentendrét tartó szakaszt is.¹⁰³ Ekkor még gőzmozdony húzta a szerelvényt, és a HÉV „*semmiben sem különbözött a mindenhol megálló, lassan dőcögő személyvonattól.*”¹⁰⁴ A HÉV vonalakon utazók száma rövid idő alatt, ugrásszerűen emelkedett: 1888-ban még csak 660 ezer utas vette igénybe ezt a szolgáltatást évente, 1895-re pedig már közel hárommillió utast szállítottak a kocsik.¹⁰⁵

A Budafoki HÉV kiépítésének gondolata már 1886-ben felmerült, amit a település gyors ipari növekedése ösztönzött. Már az első tervek alapján is Nagytétényig építették volna ki a vágányokat, amiken gőzhajtású mozdonyok közlekedtek volna.¹⁰⁶ 1889-ben Gulácsy Kálmán kapott előmunkálati engedélyt, amit 1890-ben terepbejárás követett. Közben vita alakult ki a budapesti végállomásról: volt, aki a Lánchídig, volt, aki a Rudas fürdőig, és volt, aki csak az Átlós útig (mai Móricz Zsigmond körtérig) akarta vezetni a síneket. Az engedélyt kereskedelemügyi miniszter adta ki 1898-ban „*a budapest-budafoki, illetve nagy-tétényi helyi érdekű villamos vasútra.*”¹⁰⁷ 1899. szeptember 20-án indult a Gellért tértől Budafokig a villamos vasút, mint a főváros első, törzsvonalnak tekinthető helyi érdekű villamos vonala.¹⁰⁸

A Nagytétény és Budapest közötti közlekedés jelentőségével a község előjárósága is tisztában volt. 1900-ban a Dunagőzhajózási Társaságtól kérvényezik, hogy Nagytétényig, vagy Érdig hosszabbítsák meg a Budafokig járó gőzhajók útvonalát. Az indoklásban a jegyző a falu profiljára is tesz utalást: (az igényelt járatok) „*a községnek előnyös és hasznos lendületet adhatnának arra nézve, hogy a község mely az utóbbi években a nyaraló közönség figyelmét magára vonta, kedvelt és keresett nyaraló helylyé fejlődhetnék.*”¹⁰⁹ Mint a jegyzőkönyvből kiderül, a kérvényt végül elutasították.¹¹⁰

102 LOVÁSZ István, VÁRNAGY Zoltán, *A helyiérdekű közlekedés kiépülése = A főváros tömegközlekedésének másfél évszázada*, I., Bp., BKV, 1987, 206.

103 VÁRNAGY, *i. m.* 24.

104 *Uo.* 24.

105 LOVÁSZ–VÁRNAGY, *A helyiérdekű közlekedés kiépülése...* 207.

106 *Uo.* 216.

107 110 éve indult útjára a Budapest Budafoki helyiérdekű villamos vasút, h.n., Budapesti Közlekedési Részvénytársaság, é.n.

108 LOVÁSZ–VÁRNAGY, *i. m.* 217.

109 JK 9/1900

110 JK 17/1900

Ugyanebben az évben szóba kerül a villamos ügye is, hiszen a vállalat nem hosszabbította meg a vonalat Nagytétényig, és még csak el sem kezdte a munkát. A község küldöttsége a miniszter előtt¹¹¹ nem járhatott sikerrel, mert 1902-ben már más érintett községek bevonásával próbálják felvenni a kapcsolatot a miniszterrel és az engedélyes részvénytársaság vezetőjével.¹¹² A község és az itt élők ügyét végül egy Budapesten élő, de Kistétényben (Budatétényben) villával rendelkező fogorvos viszi sikerre: Popiel Dénes 1905 elején (tehát az első barossi telektulajdonosok érkezése előtt) engedélyt kér lóvasút kiépítésére Budafok és Nagytétény között. Ezután a B.B.V.V., a HÉV-járat üzemeltetője sem akarta elbukni az üzletet, és 1905. november 8-án a cég is megkapta az engedélyt.¹¹³ Úgy tűnik, az építkezés ennek ellenére sem indult meg, mert Nagytétény 1906-ban – saját anyagi erején felül – harmincezer koronát ajánl fel, ha 1907. május 1-ig elkezdik a vonal meghosszabbítását. Ezt a határozatot a képviselőtestület nagy többséggel elfogadja, csak Benedek János fogalmaz meg ellenvetést: a vasút kiépítésének hátrányát abban látja, hogy a HÉV hatására megdrágult föld miatt nehezebben fog tudni a lakosság ingatlanvagyonhoz jutni.¹¹⁴

Végül a B.H.É.V. adta át a nagytétényi HÉV vonalat 1909. április 24-én, majd november 19-én a második vágányt.¹¹⁵ A helyi érdekű vasút átadása a korabeli helyi sajtóban is nagy eseménynek számított. Fontosságát mutatja, hogy a már a megnyitás évében zsúfoltnak voltak a kocsik.¹¹⁶ Ezzel megteremtődött egy újabb feltétele Baross Gábor telep sikerének.

Baross Gábor telepen elég hamar, 1909-ben alakult Polgári Kör, mely a telep érdekeit is képviselte Nagytétény felé. Ezzel lezárult a kezdeti időszak, a telep önálló életet kezdett élni. Borovszky Samu kötetében 1910-ben így a Nagytétényről: „A községhez tartozik még Diósvölgy-nyaralótelep és az új Baross Gábor telep, melyen már eddig is száznál több lakóház és nyaraló áll.”¹¹⁷

---

111 JK 27/1900

112 JK 44/1902

113 JOÓ–TÓTH, *Tétény – Promontor...* 200.

114 JK 24/1906

115 KELLER László, LOVÁSZ István, VÁRNAGY Zoltán, *A helyi érdekű közlekedés továbbfejlesztése = A főváros tömegközlekedésének másfél évszázada*, I., Bp., BKV, 260.

116 JOÓ, *i. m.* 200. o.

117 REISZIG Ede, *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye községei...* 100.

Bibliográfia

- 110 éve indult útjára a Budapest Budafoki helyiérdekű villamos vasút*, h.n., Budapesti Közlekedési Részvénytársaság, é.n.
- ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története* Magyarországon, Bp., Akadémiai, 1972
- ÁLDÁSY Antal, *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei*, 8, Bp., Dr. Áldásy József, 1942,
- B. GY., *Baross Gábor telep első évszázada*, Városházi híradó, VII/1999, 6. sz. 7.
- BORSOS László, *A nagytétényi kastélymúzeum*, Magyar műemlék-védelem 1969-70, Bp, Akadémiai, 1972, 63-75
- Budafok-Tétény millenniumi album*, szerk. GARBÓCI László, KANYÓ Ferenc, SZÁRAY Miklós, Budapest, XXII. kerületi Önkormányzat, 2002
- Budapest Lexikon*, BERCZ László, szerk, Bp., Akadémiai, 1973
- CSANÁDI Gábor, CSIZMADY Adrienne, KÓSZEGHY Lea, TOMAY Kyra, *Társadalom- tér- szerkesztet*, Bp., ELTE TÁTK Városi és Regionális Kutatások Központja, 2009
- GERGELY Katalin, *Villatelep a Svábhegyen, 1911-1945 = A város és társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2010. évi, köszegi konferenciájának kötete*, szerk. H. NÉMETH István – SZÍVÓS Erika – TÓTH Árpád, Budapest, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, 2011, 284-296.
- CSEREI Éva, FÜLEP Ferenc, *Nagytétény műemlékei*, Bp., Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1957
- CSÉFALVAY Zoltán, *A modern társadalomföldrajz kézikönyve*, Bp., IKVA, 1994
- GESZTI Eszter, *A nagytétényi kastély története*, Magyar műemlék-védelem 1969-70, Bp, Akadémiai, 1972, 53-61
- GYÁNI Gábor – KÖVÉR György, *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*, Bp., Osiris, 2003
- JOÓ Ernő, TÓTH Gábor, *Tétény - Promontor* : Budapest XXII. kerületének története, Bp., Budapest főváros XXII. kerületi Tanács V. B.
- KÁLLAY István, *Nemesi közbirtokosságok iratai az Országos Levéltárban*, Levéltári szemle, 28/1978, 2. 203-210.
- KÁLLAY István, *A nemesi közbirtokosság*, Levéltári közlemények, 54/1983, 1-2, 101-147
- KELLER László, LOVÁSZ István, VÁRNAGY Zoltán, *A helyiérdekű közlekedés továbbfejlesztése = A főváros tömegközlekedésének másfél évszázada*, I., Bp., BKV, 252-262

- LOVÁSZ István, VÁRNAGY Zoltán, *A helyi érdekű közlekedés kiépülése = A főváros tömegközlekedésének másfél évszázada*, I., Bp., BKV, 1987, 205-219
- NAGY Gergely, *Kertvárosunk, a Wekerle*, Bp.-Veszprém, Magyar Képek Kft.-F. Szelényi Ház BT, 1994
- Pallas Nagylexikon*, XV. kötet, Bp., Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1896
- PÁRKÁNYI Ferenc, *Tétény monográfiája Baross Gábor telep és a község történetével*, SzfvPL Kézirattár No. 1678
- REISZIG Ede, *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye községei = Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*, szerk. BOROVSZKY Samu, I., Bp., Dovin Művészeti Kft., 1990, 25-165
- THIRRING Gusztáv, *Budapest környéke: Gyakorlati kalauz kirándulók, turisták, és a természet kedvelői számára*, Bp., Magyar Turista-Egyesület Budapesti Osztálya, 1900
- TOMKA Béla, *Európa társadalomtörténete a 20. században*, Bp., Osiris, 2009
- VÁRNAGY Zoltán, *Közlekedés*, Bp., Városháza, 1994

Levéltári források

- Budapest Főváros Levéltára
- VII. fond – Közjegyzői és peres iratok (pontos jelzet lábjegyzetben)
- XV.20.47 – 2269 – Nagytétény képviselőtestületi üléseinek jegyzőkönyve (JK)
- XV.37.d - Telekkönyvek
- Magyar Országos Levéltár
- S 156 No 0010 – térkép a mai Baross Gábor telepről, 1864.
- Pest Megyei Levéltár
- VII.1.c, 610-620. doboz – a Pestvidéki Királyi Járásbíróság mint telekkönyvi hatóság iratai
- Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (SzFVPL) Kézirattár No. 1678 (Ld. PÁRKÁNYI, 1958)